

งานวิจัยภาพการศึกษาไทยในอนาคต ๑๐ - ๒๐ ปี

ผศ.ดร. พิณสุดา สิริธรรังศรี*

ความนำ

งานวิจัยเกี่ยวกับอนาคตทางการศึกษายังมีผู้สนใจศึกษาและให้ความสำคัญค่อนข้างน้อยส่วนใหญ่จะให้ความสำคัญกับการศึกษาเพื่อแก้ปัญหาหรือการพัฒนา โดยเฉพาะการวิจัยในระดับมหภาค แต่เมื่อประเทศประสบภาวะวิกฤตที่ส่งผลกระทบต่อการศึกษาจากกระแสโลกาภิวัตน์ทั้งด้านสังคม เศรษฐกิจ วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี สิ่งแวดล้อมและพลังงาน การเมืองการปกครอง และประชากร ส่งผลให้ผู้บริหารนโยบายเริ่มหันมาให้ความสำคัญกับปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นกับการศึกษาไทย ที่แม้จะมีการปฏิรูปการศึกษาไปแล้วก็ตาม แต่ยังคงมีปัญหามากมายอีกมากในลักษณะที่ปัญหาหนึ่งแก้ไขแล้ว ก็เกิดปัญหาใหม่ตามมาให้ต้องแก้ไขในระบบของการจัดการศึกษา อย่างต่อเนื่อง ไม่ว่าจะเป็นด้านการบริหารจัดการ ครู ศึกษานิเทศก์ และบุคลากรทางการศึกษา มาตรฐานและการประกันคุณภาพ งบประมาณและการลงทุนทางการศึกษา เทคโนโลยีเพื่อการศึกษา เหล่านี้เป็นต้น และ ที่สำคัญปัญหาด้านคุณภาพของผู้เรียนและผู้จบการศึกษา ที่ยังถกเถียงกันระหว่างผู้รับผิดชอบ/ผู้จัด และผู้ใช้ ทำให้ภาพของการศึกษาไทยยังไม่แจ่มชัดนักในสายตาของประชาชนและผู้เรียน ที่ปรารถนาจะให้เห็น จึงมีความพยายามที่จะวาดภาพอนาคตเพื่อการศึกษาที่เหมาะสมกับสภาวะการณ์ที่เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว ในยุคโลกาภิวัตน์ ดังกล่าวนี

การวิจัยภาพการศึกษาไทยในอนาคต ๑๐ - ๒๐ ปีข้างหน้า เกิดขึ้นจากแนวคิดดังกล่าว ดำเนินการโดยสำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา จากการมอบหมายของรัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการ (นายจาตุรนต์ ฉายแสง) ในครั้งนี้ สภาการศึกษาโดยรัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการ ประธานสภาการศึกษาได้แต่งตั้ง คณะอนุกรรมการสภาการศึกษาจัดทำภาพอนาคตการศึกษาไทย ๑๐ - ๒๐ ปี ขึ้นเมื่อกลางปี ๒๕๔๙ โดยมีศาสตราจารย์ ดร. วิจิตร ศรีสอาน เป็นประธาน ระยะเวลาแรก คณะอนุกรรมการดังกล่าว มีตัวแทนผู้ทรงคุณวุฒิที่เกี่ยวข้อง ทั้งด้านการศึกษา ด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี ด้านประชากรและสิ่งแวดล้อม ด้านการเมืองการปกครอง ด้านเอกชนและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ด้านการบริหารจัดการการศึกษา และจากสถาบันอุดมศึกษา ร่วมเป็นอนุกรรมการ และเมื่อศาสตราจารย์ ดร. วิจิตร ศรีสอาน ได้รับโปรดเกล้าฯ เป็นรัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการ เมื่อปลายปี ๒๕๔๙ จึงได้แต่งตั้ง ดร. พนม พงษ์ไพบูลย์ เป็นประธานดำเนินการระยะที่ ๒ ในเวลาต่อมา เมื่อคณะอนุกรรมการดำเนินการในระยะที่ ๒ แล้วเสร็จ ในปี ๒๕๕๐ ต่อมา เมื่อกลางปี ๒๕๕๑ สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษาจึงได้มีการสังเคราะห์ผลการศึกษาระยะที่ ๑ และระยะที่ ๒ และทำวิจัยซ้ำ โดยผู้เขียน เพื่อวาดภาพการศึกษาไทย เป็นระยะที่ ๓ ซึ่งเป็นขั้นตอนสุดท้าย และแล้วเสร็จเมื่อปลายปี ๒๕๕๑ ที่ผ่านมา

การวิจัยนี้ค่อนข้างยุ่งยากและซับซ้อน เนื่องจากระหว่างดำเนินการมีเหตุการณ์

*ผู้อำนวยการศูนย์วิจัยและฝึกอบรมทางการศึกษา/อาจารย์ประจำสาขาการจัดการการศึกษา
วิทยาลัยครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต

เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว รุนแรงอย่างสุดขีด ทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม โดยเฉพาะการเมืองการปกครอง ทั้งสังคมไทยและสังคมโลก ข้อคิดเห็นของผู้ทรงคุณวุฒิในช่วงแรกของการวิจัยกับปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นในการวิจัยระยะ ๓ มีความแตกต่างกันค่อนข้างมาก สะท้อนถึงความผันแปรของข้อมูลที่อาจเปลี่ยนแปลงได้ตลอดเวลา และมีผลต่อการคาดการณ์ในอนาคต ดังเช่นเหตุการณ์ทางเศรษฐกิจโลกที่เกิดจากสหรัฐอเมริกา ส่งผลต่อภาวะเศรษฐกิจไทยที่ไม่มีสัญญาณบอเหตุ หรือนักวิเคราะห์วิจัย/ผู้ทรงคุณวุฒิท่านใดเสนอไว้และคาดไม่ถึงมาก่อน หรือเหตุการณ์ทางการเมืองของไทยที่เปลี่ยนแปลงและรุนแรงซ้ำแล้วซ้ำเล่า ส่งผลต่อวิถีประชาธิปไตยของไทยที่ยากต่อการสรุป เป็นเหตุให้ต้องกระทำซ้ำ และยืดเวลา ณ ห้วงหนึ่งเป็นจุดสิ้นสุดงานวิจัย

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

๑. เพื่อศึกษาบริบทสังคมโลกและสังคมไทยที่เกี่ยวข้องกับการศึกษา
๒. เพื่อฉายภาพการศึกษาไทยในอนาคต 10-20 ปี ที่สอดคล้องกับสภาพการเปลี่ยนแปลงทางสังคมเศรษฐกิจ การเมืองการปกครอง วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี ภายใต้กระแสโลกาภิวัตน์
๓. เพื่อเสนอยุทธศาสตร์การพัฒนาการศึกษาไทยสู่สภาวะการณ์ที่เหมาะสมใน 10 – 20 ปี ข้างหน้า

ขอบข่ายการวิจัย

๑. ศึกษาและสังเคราะห์แนวโน้มบริบทสังคมโลกและสังคมไทยที่ส่งผลต่อสภาวะการณ์การศึกษา
๒. ศึกษาทิศทางพัฒนาประเทศบนพื้นฐานของการศึกษาครอบคลุมประเด็นและบูรณาการประเด็นต่างๆเกี่ยวกับ ๑) สังคม ๒) เศรษฐกิจและลักษณะของการบริการ ๓) สิ่งแวดล้อมและพลังงาน ๔) วิทยาศาสตร์ เทคโนโลยี และนวัตกรรม ๕) การเมืองการปกครอง และ ๖) ประชากร
๓. เสนอภาพการศึกษาไทยในอนาคต ทั้งภาพที่พึงประสงค์และไม่พึงประสงค์
๔. เสนอแนวทางการพัฒนาการศึกษาไทยในอนาคต

วิธีวิทยาการวิจัย

การวิจัยนี้ใช้ศาสตร์การวิจัยอนาคตแบบผสมผสาน ที่ไม่ได้ยึดรูปแบบใดรูปแบบหนึ่งเป็นการเฉพาะ ดำเนินการทั้งการศึกษาเอกสาร การระดมความคิด การเจาะจงสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิ และการสัมภาษณ์ โดย ดำเนินการเป็น ๓ ระยะ ตามที่กล่าวมา กล่าวคือ

ระยะที่ ๑ เป็นระยะการกำหนดกรอบการวิจัย โดยการระดมความคิดของ คณะอนุกรรมการสภาการศึกษาจัดทำภาพการศึกษาไทยในอนาคต และผู้ที่เกี่ยวข้อง เพื่อกำหนดกรอบความคิดและแนวทางการดำเนินงาน คณะอนุกรรมการจะมีการประชุมและระดมความคิดผู้ที่เกี่ยวข้อง จำนวน ๕ ครั้ง นำเสนอเป็นกรอบความคิด ดังจะได้กล่าวถึงต่อไป

ระยะที่ ๒ เป็นระยะการศึกษา/วิจัยสภาพปัจจุบัน ปัญหา และแนวโน้มบริบทการเปลี่ยนแปลงของสังคมโลกและสังคมไทยภายใต้กระแสโลกาภิวัตน์ เพื่อนำผลมาคาดการณ์อนาคตของการศึกษาไทยที่พึงประสงค์ และไม่พึงประสงค์ ดำเนินการภายใต้ข้อเสนอแนะของคณะอนุกรรมการฯ จำนวน ๖ ด้าน โดยหน่วยงาน และสถาบันที่เกี่ยวข้อง ดังนี้

- ด้านสังคม ด้านเศรษฐกิจ และลักษณะของการผลิตและบริการ โดย นางสุวรรณี คำมั่น สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการ เศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ
- ด้านสิ่งแวดล้อมและพลังงาน โดย มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีพระจอมเกล้าธนบุรี และมหาวิทยาลัยเชียงใหม่
- ด้านวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยี และนวัตกรรม โดยสำนักงานพัฒนาวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งชาติ (สวทช)
- ด้านการเมืองการปกครอง โดยรองศาสตราจารย์ ดร. นิยม รัฐอมฤต สถาบันพระปกเกล้า และ
- ด้านประชากร โดยศาสตราจารย์ ดร. ปราโมทย์ ประสาทกุล และคณะ จากมหาวิทยาลัยมหิดล

จากนั้น ได้มีการสัมมนาผลการศึกษาทั้ง ๖ ด้าน ในวงกว้าง เพื่อรับฟังข้อเสนอแนะและแนวทางพัฒนาการศึกษาไทยในอนาคต และนำผลไปสังเคราะห์และจัดทำภาพการศึกษาไทยในอนาคตในระยะที่ ๓

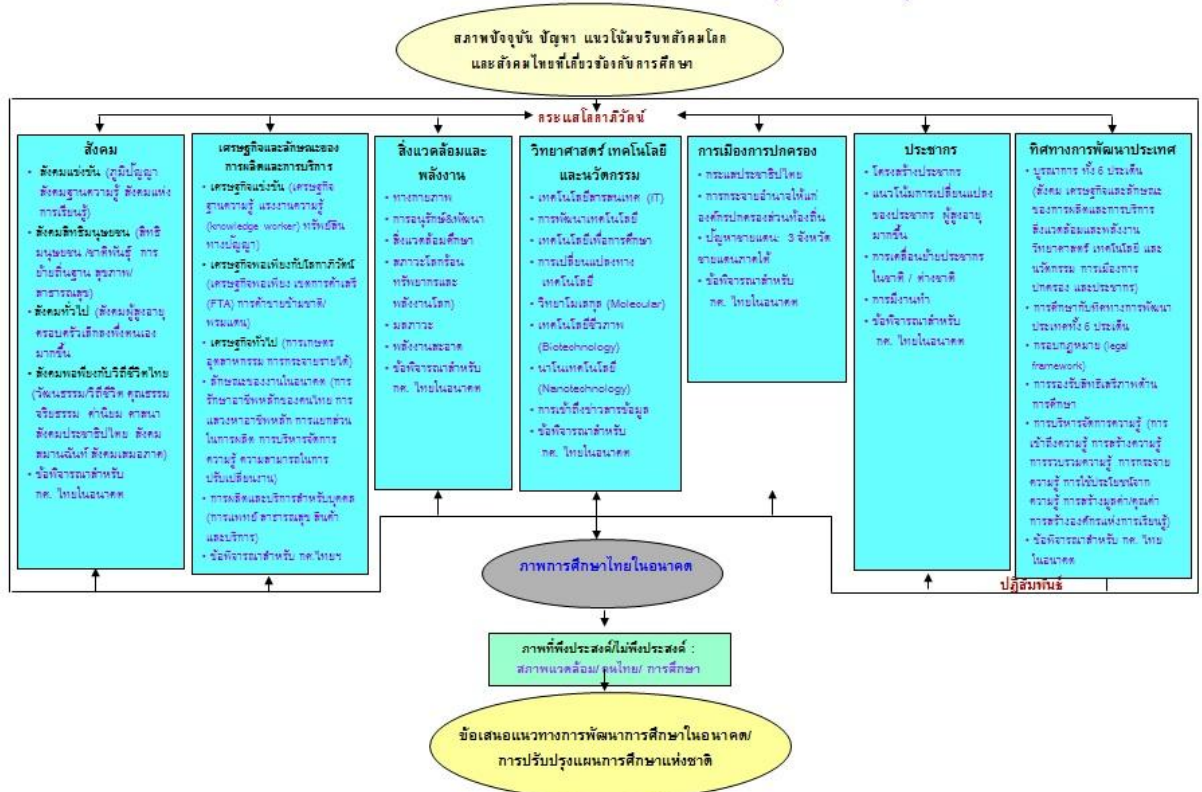
ระยะที่ ๓ เป็นการสังเคราะห์ผลการศึกษาจากระยะที่ ๒ และวิจัยซ้ำเพื่อนำเสนอภาพการศึกษาไทยในอนาคต ที่สอดคล้องกับบริบทสังคมไทยในยุคโลกาภิวัตน์ และข้อเสนอเพื่อพัฒนาการศึกษาไทย โดยวิธีการสังเคราะห์เอกสาร รับฟังความเห็นผู้ทรงคุณวุฒิ และสนทนาเชิงลึก แล้วจัดทำร่างภาพการศึกษาไทยในอนาคต จากนั้นจึงสัมมนา รับฟังความเห็นจากผู้ทรงคุณวุฒิจากผู้แทนที่เกี่ยวข้อง /ตัวแทนกลุ่มผู้ทรงคุณวุฒิจากระยะที่ ๑ และระยะที่ ๒ ปรับปรุงแก้ไข และนำเสนอภาพการศึกษาไทยในอนาคตที่สมบูรณ์

บทความนี้เป็นบทความที่มุ่งเสนอผลการวิจัยระยะที่ ๓ เป็นหลัก ซึ่งเป็นผลที่ได้จากการดำเนินการต่อเนื่องจากระยะที่ ๑ และ ๒ โดยภาพรวม

กรอบความคิดในการวิจัย

กรอบความคิดในการวิจัยนี้ เป็นผลจากการดำเนินงานระยะที่ ๑ ที่มุ่งได้ข้อเสนอแนวทางการพัฒนาการศึกษาไทยในอนาคต ที่เหมาะสมกับสังคมไทยในยุคโลกาภิวัตน์ จากการฉายภาพอนาคตการศึกษาไทย ๑๐ – ๒๐ ปี ข้างหน้า ที่พึงประสงค์ และไม่พึงประสงค์ โอกาส และอุปสรรคภายใต้สภาพ ปัจจุบัน ปัญหา และแนวโน้มบริบทสังคมโลกและสังคมไทยที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาทั้งด้านสังคม เศรษฐกิจและลักษณะของการผลิตและการบริการ สิ่งแวดล้อมและพลังงาน วิทยาศาสตร์ เทคโนโลยีและนวัตกรรม การเมืองการปกครอง ประชากรและดำเนินการศึกษา ตามประเด็นดังกล่าว ดังแผนภาพต่อไปนี้

การศึกษาภาพการศึกษาไทยในอนาคต (๑๐-๒๐ ปี)

ผลการวิจัย จากการวิจัยพบว่า

๑. สภาพปัจจุบันและแนวโน้มของบริบทโลกที่ส่งผลต่อการศึกษาในอนาคต ๑๐ – ๒๐ ปี ข้างหน้า ในด้าน

๑.๑ สังคม สังคมโลกในอนาคตจะเป็นสังคมแห่งการเรียนรู้ ในยุคเศรษฐกิจ-สังคมฐานความรู้ที่ใช้ความรู้เป็นฐานของการพัฒนาและการแข่งขัน ความรู้ปัจจุบัน จะเป็นเพียง ๑ % ของอีก ๕๐ ปีข้างหน้า ด้วยความเจริญของเทคโนโลยีที่ไร้ขีดจำกัด การเรียนรู้มุ่งเน้นมันสมองและสติปัญญาตั้งแต่ในครรภ์จนกระทั่งวัยชรา สตรีและผู้สูงวัยจะมีบทบาทในการทำงานมากขึ้น ลักษณะสำคัญที่ส่งผลต่อประเทศไทย ๓ ประการ คือ สังคมแข่งขัน ที่ใช้ความรู้เป็นฐานขับเคลื่อนและเป็นเครื่องมือของการแข่งขัน ๒) สังคมสิทธิมนุษยชน สิทธิมนุษยชนจะ

ได้รับความสำคัญมากขึ้นในสังคมไทยจากการบังคับใช้กฎหมายที่มีความชัดเจนเพิ่มมากขึ้น และการผลักดันจากกลุ่มคนที่หลากหลาย ที่เรียกร้องสิทธิ รวมทั้ง จากองค์กรสิทธิมนุษยชน และที่เกี่ยวข้อง

๓) สังคมพอเพียง จากสภาวะการแข่งขันกันทางสังคม รวมทั้งวิกฤติการทางเศรษฐกิจที่จะต่อเนื่องในอนาคต ทำให้สังคมไทยต้องหันมาให้ความสำคัญในเรื่องของปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงอย่างจริงจังเพิ่มมากขึ้น เพื่อเป็นภูมิคุ้มกันทางชีวิตและสังคม ทั้งในเรื่องของหลักเหตุผล ความพอประมาณ และการสร้างภูมิคุ้มกันที่ดี บนเงื่อนไขของความรู้ คุณธรรมและการดำรงชีวิต ความสำคัญของการพัฒนาและการแข่งขันระหว่างประเทศ และการพัฒนาคุณภาพชีวิตได้ อย่างรู้เท่าทัน เพื่อการยืนหยัดอยู่ได้ในสังคมโลกาภิวัตน์

๑.๒ เศรษฐกิจ เศรษฐกิจในอนาคตจะเป็นเศรษฐกิจที่มีการแข่งขันกันอย่างรุนแรงและมีความระมัดระวังมากขึ้น จากบทเรียนวิกฤติทางเศรษฐกิจของโลกที่เกิดจากเอเชีย ปี พ.ศ.๒๕๔๐ และสหรัฐอเมริกา ปี ๒๕๕๑ จากการล่มสลายและปิดตัวลงของธนาคาร บริษัทเงินทุนหลักทรัพย์ อุตสาหกรรมรถยนต์ และโรงงานต่างๆ เศรษฐกิจในอนาคตจะเป็นเศรษฐกิจที่เกิดการรวมตัวและขยายสู่โลกกว้างแต่ระมัดระวังมากขึ้น ลักษณะสำคัญของเศรษฐกิจในอนาคต ๗ ประการ คือ ๑) ความเป็นโลกาภิวัตน์ ๒) ลักษณะการผลิตและการบริการที่คำนึงถึงความเชี่ยวชาญที่เน้นขึ้นส่วนมากขึ้นตามความถนัด ความชำนาญเฉพาะ ๓) คุณภาพและราคา ๔) องค์กรประสิทธิภาพ/การเรียนรู้ แรงงานที่มีความรู้ (knowledge workers) ๕) การจัดการความรู้ ๖) การวิจัยและพัฒนา และ ๗) ให้ความสำคัญกับทรัพย์สินทางปัญญา

ผลกระทบด้านเศรษฐกิจที่มีต่อการศึกษาไทยในอนาคต ทางบวกทำให้เกิดการเตรียมการป้องกันและพัฒนา “คน” ที่ต้องมีคุณภาพ ผ่านกระบวนการศึกษา อบรม และเกิดการเรียนรู้ตลอดชีวิต ด้วยทักษะ ความรู้ ความสามารถ และความคิดสร้างสรรค์ เพื่อให้อยู่ในโลกเศรษฐกิจแข่งขันนี้ได้อย่างยั่งยืน ทำให้เกิดการเร่งพัฒนาการศึกษาให้กับทุกคนมากขึ้น ทางลบ หากกระบวนการศึกษายังไร้คุณภาพ ผลผลิตทางการศึกษาก็จะไร้คุณภาพไปด้วย ทั้งด้านความรู้และ ทักษะการประกอบอาชีพ นำไปสู่การขาดความสามารถในการแข่งขัน

๑.๓ สิ่งแวดล้อมและพลังงาน

สถานการณ์ด้านสิ่งแวดล้อมและพลังงานทั่วโลกกำลังอยู่ในภาวะวิกฤต สิ่งแวดล้อมประสบกับปัญหาภาวะเป็นพิษ ปัญหาโลกร้อนจากอุณหภูมิสูงขึ้น การสูญเสียโอโซน การทำลายป่าไม้เมืองร้อน ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงระบบนิเวศที่เป็นผลสืบเนื่องมาตั้งแต่การปฏิวัติอุตสาหกรรม มีการเผาไหม้เชื้อเพลิง ทั้งจากน้ำมัน ถ่านหิน ก๊าซธรรมชาติ เพื่อใช้ในการอุตสาหกรรมและการพัฒนาด้านต่างๆ จนทำให้ชั้นบรรยากาศหนาขึ้น จนเกิดปรากฏการณ์เอลนีโน และลานีนา ก่อให้เกิดผลกระทบต่อวิถีชีวิตของมนุษย์ และนับวันจะเพิ่มมากขึ้นเรื่อยๆ

จากการศึกษาแนวโน้มการเปลี่ยนแปลงบริบทด้านสิ่งแวดล้อมและพลังงานเพื่อประกอบการจัดทำภาพการศึกษาไทยในอนาคต ๑๐ - ๒๐ ปี ข้างหน้า พบว่า ๑) **สถานการณ์ด้านพลังงาน** โลกจะยังคงมีเชื้อเพลิงประเภทน้ำมันและก๊าซธรรมชาติอีกไม่ถึง ๑๐๐ ปี หากความต้องการพลังงานยังเป็นเช่นปัจจุบัน จะก่อให้เกิดปัญหาหนักในอนาคต ส่งผลกระทบต่อเศรษฐกิจและสังคมโลกอย่างรุนแรง จนทำให้เกิดการตื่นตัว พยายามหาพลังงานอื่นทดแทน ไม่ว่าจะเป็นพลังงานแสงอาทิตย์ พลังงานชีวมวล และพลังงานลม เป็นต้น ๒) **สถานการณ์ด้านสิ่งแวดล้อม** ส่งผลกระทบต่อโลกใน 2 ลักษณะ คือ ผลกระทบร่วม และผลกระทบต่อภูมิภาค ผลกระทบร่วม เกิดภาวะโลกร้อน คาร์บอนไดออกไซด์ที่มากเกินไปจนเกิดเป็นภาวะเรือนกระจก และมีแนวโน้มสูงขึ้นเรื่อยๆ โดยอุณหภูมิโลกจะเพิ่มขึ้นเป็น ๒-๔ องศา ในปี ค.ศ. ๒๐๕๐ หรืออีกประมาณ ๔๐ กว่าปีข้างหน้า ขณะที่ปริมาณน้ำแข็งจะลดลงร้อยละ ๔๐ นับจากเมื่อ ๕๐ ปีที่แล้ว ทำให้น้ำทะเลเพิ่มระดับขึ้นทุกปี โดยประมาณว่า ในปี ค.ศ. ๒๑๐๐ น้ำทะเลจะเพิ่มขึ้นจากปัจจุบัน ๑๐ - ๒๕ เซนติเมตร ส่งผลกระทบต่อประชากรชายฝั่ง รวมทั้ง น้ำมันและถ่านหินก็จะขาดแคลนภายใน ๑๐๐ และ ๒๐๐ ปีข้างหน้า เป็นต้น **ผลกระทบต่อภูมิภาค** พื้นที่ทั้งระดับประเทศและระดับชุมชน โดยเฉพาะประเทศไทยที่ได้รับผลกระทบจากปรากฏการณ์สิ่งแวดล้อมเปลี่ยนแปลงดังกล่าว ที่ทวีความรุนแรงเพิ่มมากขึ้นเรื่อยๆ ทั้งจากภาวะอุณหภูมิสูงขึ้นที่ส่งผลทำให้ต้องใช้พลังงานเพื่อลดความร้อนเพิ่มขึ้น นอกจากนี้ ยังพบภาวะของชุมชนเมืองที่ก่อให้เกิดมลภาวะเป็นพิษทั้งทางน้ำ ทางอากาศ และขยะ เป็นต้น ๓) **การอนุรักษ์และการพัฒนา** จำเป็นต้องดำเนินการบนพื้นฐานของการให้ความรู้ การบังคับปฏิบัติ และการใช้เทคโนโลยี เพื่อป้องกันสิ่งแวดล้อม ที่สามารถทำความเข้าใจและปฏิบัติได้ง่าย และ ๔) **สิ่งแวดล้อมศึกษา** เพื่อปลูกฝังและให้ความรู้แก่พลเมืองของตนในทุกระดับการศึกษา ตั้งแต่การศึกษาปฐมวัยจนถึงระดับอุดมศึกษา ทั้งในระบบ นอกระบบ และตามอัธยาศัย

๑.๔ วิทยาศาสตร์ เทคโนโลยี และนวัตกรรม

จากการศึกษาด้านวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยี เพื่อประกอบการจัดทำภาพอนาคตการศึกษาไทย ๑๐ - ๒๐ ปี ข้างหน้า ของสำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา โดยสำนักงานพัฒนาวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งชาติ (สวทช, ๒๕๕๐) ได้ให้ความหมาย วิทยาศาสตร์ ว่า หมายถึง ความรู้ ความเข้าใจในธรรมชาติที่ได้จากการสังเกต ค้นคว้า วิเคราะห์และสังเคราะห์ แล้วจัดเป็นระเบียบ ส่วนเทคโนโลยี หมายถึง วิทยาการที่นำเอาความรู้ทางวิทยาศาสตร์มาใช้ให้เกิดประโยชน์ไม่ว่าทางใด ในการนี้ Freeman Dyson ได้เสนอทิศทางการของวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีในสหัสวรรษใหม่ ออกเป็น ๓ ด้าน คือ (๑) **ด้านพลังงาน** พลังงานแสงอาทิตย์ เป็นพลังงานทดแทนที่สะอาด และเกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ การใช้พลังงานแสงอาทิตย์ สามารถจำแนกออกเป็น ๒ รูปแบบ คือ ใช้ผลิตกระแสไฟฟ้า และให้ความร้อน (๒) **ด้านสุขภาพและอาหาร** หน่วยพันธุกรรมหรือยีน (gene) มีความสำคัญมากขึ้นเป็นลำดับ อาทิ วิทยาศาสตร์อาหาร มีการพัฒนาสิ่งมีชีวิตดัดแปลงพันธุกรรม มีการนำขึ้นมาผลิตโปรตีนเซลล์เดียวและการผลิตสารให้ความหวานในอาหาร ด้านการแพทย์มีการนำยีนไปผลิตวัคซีนและฮอร์โมนต่างๆ

รวมถึงการรักษาโรคที่เกิดจากความผิดปกติทางพันธุกรรม โดยการแก้ไขที่ระดับหน่วยพันธุกรรมที่เรียกว่า “การทำยีนบำบัด” เป็นต้น และ (๓) ด้านการติดต่อสื่อสาร อินเทอร์เน็ตความเร็วสูง (broadband internet) ถือเป็นเทคโนโลยีที่ได้รับความสนใจอย่างต่อเนื่อง ทำให้การส่งข้อมูลเป็นไปด้วยความเร็วมากขึ้น และสามารถติดต่อกันระหว่างชุมชนเมืองกับชุมชนชนบทได้คล่องตัวขึ้น

จากการสำรวจของสถาบันวิจัยระดับโลก เช่น MIT, Battelle NISTEP และ Rand ในปี พ.ศ. ๒๕๔๘-๒๕๔๙ พบว่า เทคโนโลยีอุบัติใหม่ (emerging technology) ที่เกิดขึ้นในโลกสามารถจัดกลุ่มได้ ๔ กลุ่มหลัก คือ (๑) เทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร (๒) เทคโนโลยีชีวภาพ (๓) นาโนเทคโนโลยี (๔) เทคโนโลยีวัสดุและเทคโนโลยีอื่น โดยทิศทางการพัฒนาเทคโนโลยีในภาพรวมจะเป็นไปใน ๓ ลักษณะ คือ (๑) เทคโนโลยีในสาขาต่างๆ จะเชื่อมโยงกันมากขึ้นในลักษณะของสหสาขาวิทยาการ (๒) เทคโนโลยีในแต่ละสาขาจะแตกแขนงในเชิงลึกมากขึ้นเพื่อสร้างความรู้ใหม่ และ (๓) เทคโนโลยีจะเป็นเครื่องมือในการเข้าถึงความรู้

๑.๕ การเมืองการปกครอง

สถานการณ์โลก หลังจากเหตุการณ์ล่มสลายของระบอบคอมมิวนิสต์ของสหภาพโซเวียตเมื่อ วันที่ ๙ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๕๓๒ เป็นต้นมา ทำให้โลกกลายเป็นทุนนิยมระบบเดี่ยว ที่มีสหรัฐอเมริกาเป็นผู้นำใหญ่ เกิดการจัดระเบียบและกฎกติกาโลกใหม่ และเป็นไปในทิศทางเดียวกัน การเมืองเป็นไปในลักษณะควบคู่กับผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจ เกิดการแย่งชิงผลประโยชน์ทางทรัพยากรธรรมชาติ และความเป็นผู้นำทางการค้า เกิดการก่อร้ายสากลเพิ่มมากขึ้นจากความขัดแย้งทางความคิดและการเอาเปรียบของประเทศใหญ่ที่มีต่อประเทศเล็ก ส่งผลให้เกิดการรวมตัวของประเทศต่างๆ เช่น สหภาพยุโรป อาเซียน เป็นต้น และโดยเฉพาะเมื่อเกิดเหตุการณ์ถล่มตึกเวิร์ลเทรด ซึ่งเป็นสัญลักษณ์และศูนย์กลางการค้าโลกของสหรัฐอเมริกา ทำให้โลกเกิดการตื่นตัวครั้งใหญ่ในการรักษาและปกป้องผลประโยชน์ประเทศของตน กระแสการก่อการร้ายจึงยังคงดำเนินต่อไป การออกกฎกติกาใหม่ เช่น การเดินทางระหว่างประเทศที่มีการระมัดระวังมากขึ้น ขณะเดียวกันการให้ความสำคัญกับสิทธิเสรีภาพ สิทธิมนุษยชน การปกครองที่คำนึงถึงการกระจายอำนาจ และการมีส่วนร่วมของประชาชน ในระบอบประชาธิปไตย ควบคู่กับความโปร่งใสและการตรวจสอบจากภาคประชาชน จะมีความสำคัญมากขึ้นไม่ยิ่งหย่อนไปกว่ากัน

เหตุการณ์ทางการเมืองการปกครองที่สำคัญที่เป็นผลจากกระแสโลก ที่ส่งผลกระทบต่อการศึกษาอาจจำแนกได้เป็น ๓ ประเด็นหลัก คือ ๑) กระแสประชาธิปไตย ที่ต้องปลูกฝังแก่เด็ก เยาวชน และประชาชน หรือผู้เรียนผ่านหลักสูตรและกระบวนการเรียนการสอนอย่างเข้มข้น ให้รับรู้และตระหนักถึงวิถีการดำรงชีวิตที่ถูกต้องในระบอบประชาธิปไตย ๒) การกระจายอำนาจทั้งการกระจายให้แก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เอกชน ชุมชน และ สถาบันสังคมต่างๆ ให้มีส่วนร่วมในการจัดการศึกษามากขึ้น และ ๓) การจัดการศึกษาสำหรับชายแดน

ทั้ง ๓ จังหวัดชายแดนภาคใต้ และชายแดนอื่นๆ ที่ต้องคำนึงถึงสิทธิ ความเสมอภาค และความเท่าเทียมของความเป็นคนไทย เช่นเดียวกัน

๑.๖ ประชากร

พบว่า ๑) โครงสร้างประชากร : จำนวนประชากรวัยเรียนลดลง เด็กทยอยเข้าสู่วัยเรียนในแต่ละปีมีจำนวนน้อยลงเรื่อยๆ เมื่อปี พ.ศ. ๒๕๔๕ มีเด็กวัยประถมศึกษา (๖-๑๑ ปี) ประมาณ ๕.๗ ล้านคน แต่ในอีก ๑๓ ปีข้างหน้า เมื่อปี ๒๕๕๘ เด็กกลุ่มนี้จะลดเหลือประมาณ ๕.๑ ล้านคน และลดลงเหลือเพียง ๔.๕ ล้านคนในปี พ.ศ. ๒๕๖๓ เท่ากับลดลงร้อยละ ๒๕ ในอีก ๑๕ ปีข้างหน้า อัตราการเกิดของเด็กลดลงดังกล่าวส่งผลให้เกิดโรงเรียนขนาดเล็กที่มีนักเรียนต่ำกว่า ๑๒๐ คน จำนวนถึง ๑๐,๐๐๐ กว่าโรงในปัจจุบัน และมีจำนวนหนึ่งที่ไม่มีเด็กเข้าเรียน แต่ไม่สามารถยุบเลิกได้ด้วยปัจจัยทางสังคม วัฒนธรรมภายในท้องถิ่น ๒) แนวโน้มผู้สูงอายุมากขึ้นโครงสร้างประชากรโลกมีแนวโน้มลดลงทั่วโลก และเปลี่ยนแปลงเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุเพิ่มขึ้น ที่เป็นผลมาจากภาวะเจริญพันธุ์ และอัตราการเกิดที่ลดลง ตามประมาณการขององค์การสหประชาชาติ(UN, ๒๐๐๗) ประชากรโลกจะเปลี่ยนแปลงจาก ๖.๕๑ พันล้านคน ในปี ๒๕๔๘ เป็น ๗.๖๖ พันล้านคน ในปี ๒๕๖๓ และ ๘.๓๑ พันล้านคน ในปี ๒๕๗๓ หรือประมาณ ๒๐ ปีข้างหน้า โดยสัดส่วนประชากรอายุ ๖๐ ปีขึ้นไป จะเปลี่ยนแปลงจาก ๐.๗๓ พันล้านคน ในปี ๒๕๔๘ เป็น ๑.๓๕ พันล้านคน ในปี ๒๕๖๓ และ ๑.๖๖ พันล้านคน ในปี ๒๕๗๓ โดยมีสัดส่วนเพิ่มขึ้นขณะที่ประชากรกลุ่มอื่นมีสัดส่วนลดลง การเพิ่มขึ้นของผู้สูงอายุดังกล่าว จำนวน ๗๘๑ ล้านคน ขาดทักษะพื้นฐาน การอ่านออกเขียนได้ และ ๒ ใน ๓ เป็นสตรี และ ๓) การเคลื่อนย้ายประชากร มีการเคลื่อนย้ายถิ่นฐานกันอย่างเสรี เกิดการทำงานข้ามชาติและข้ามถิ่น และมีแนวโน้มเพิ่มมากขึ้นเรื่อยๆ ในอนาคต ขณะเดียวกันการกระจายตัวของประชากรโลกมากกว่าร้อยละ ๖๐ จะอาศัยอยู่ในเมือง ส่งผลให้ภาวะความเป็นเมืองเพิ่มสูงขึ้นอย่างต่อเนื่อง

๒. ข้อพิจารณาสำหรับการศึกษาไทยอนาคต

ข้อพิจารณาสำหรับการศึกษาไทยอนาคต ที่เป็นผลจากสังคม เศรษฐกิจ สิ่งแวดล้อมและพลังงาน วิทยาศาสตร์ เทคโนโลยีและนวัตกรรม การเมืองการปกครอง และประชากร ควรได้มีการดำเนินการ ดังนี้

ด้านสังคม

การจัดการศึกษาควรคำนึงถึง ๑) การศึกษาเพื่อพัฒนาคน ๒) การศึกษาเพื่อสังคม ๓) การศึกษาเพื่อเป็นพลังขับเคลื่อน และ ๔) การศึกษาเพื่อเป็นภูมิคุ้มกัน ให้คนไทยมีความรู้ ความสามารถ ทักษะการดำรงชีวิต อยู่ในโลกของการแข่งขันได้อย่างรู้เท่าทัน

ด้านเศรษฐกิจ

การจัดการศึกษาควรเป็น การเตรียมคนในสองทศวรรษหน้าให้เป็นคนที่มีความรู้ ความสามารถ ทักษะ และความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ ในอาชีพอย่างจริงจัง การฝึกและพัฒนา

บุคลากรแรงงานให้มีความรู้ รวมทั้งกระบวนการฝึกอบรมซ้ำ อย่างต่อเนื่องเพื่อการสร้างมูลค่าเพิ่มและผลผลิตภาพขององค์กร ให้มีความรู้ทั้งในเชิงลึกและเชิงกว้าง ที่มีความสามารถทั้งทางด้านการจัดการ ภาษาและเทคโนโลยี ความสามารถในการจัดการสถานการณ์ที่รู้มร้ทางเศรษฐกิจ การจัดการอาชีพและการงานอย่างชาญฉลาด การรู้จักการแก้ปัญหา ผ่านหลักสูตรกระบวนการเรียนการสอนในทุกๆระดับชั้นตั้งแต่การศึกษาปฐมวัย จนกระทั่งอุดมศึกษา เป้าหมายหลักสูตรการศึกษาทุกระดับควรต้องเป็นหลักสูตรเฉพาะที่มุ่งเน้นคุณภาพ ควบคู่ไปด้วยกันกับคุณธรรมจริยธรรม รวมทั้งมีความหลากหลายของหลักสูตรที่ตอบสนองความต้องการส่วนตนและตลาด ที่เป็นการเรียนรู้จากการปฏิบัติ และกรณีศึกษาให้มากยิ่งขึ้น

ด้านสิ่งแวดล้อม

การจัดการศึกษาควรเป็น การจัดการกระบวนการให้ความรู้ พื้นฐานและความเข้าใจที่ถูกต้องด้านพลังงานและสิ่งแวดล้อม ให้นักเรียนนักศึกษาได้เข้าใจและตระหนักถึงสถานะและสถานการณ์ด้านสิ่งแวดล้อมและพลังงานที่ถูกต้อง ทำให้สามารถคิดวิเคราะห์ และสังเคราะห์ ข้อมูลข่าวสารได้ด้วยตนเอง รวมทั้ง การกระตุ้นจิตสำนึก ให้เกิดการอนุรักษ์ พัฒนา ปกป้อง และปรับตัวจากความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้อง จะทำให้เกิดการมองภาพรวมของพลังงานและผลกระทบของสิ่งแวดล้อมได้ โดยทั้งนี้ ควรต้องมีกิจกรรมหรือแผนงานที่สอดคล้องและสามารถกระตุ้นจิตสำนึกให้มีการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมและพลังงานของชาติอย่างต่อเนื่อง

ด้านวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยี และนวัตกรรม

การจัดการศึกษาควรเป็น การปลูกฝังวิธีคิดเชิงวิทยาศาสตร์และการคิดวิเคราะห์อย่างมีเหตุผล ระบบการจัดการตนเอง การส่งเสริมวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยีและนวัตกรรมในฐานะเป็นเนื้อหาของการเรียน (content) เน้นการศึกษา(หลักสูตร/วิชา) ที่สามารถบูรณาการวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีในแขนงต่างๆ เข้ากับสาขาสังคมศาสตร์ มนุษยศาสตร์ และจริยธรรมมากขึ้น และในฐานะที่เป็นเครื่องมือและสื่อของการเรียนรู้ และการแสวงหาความรู้ อย่างรู้เท่าทัน ได้อย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต

ด้านการเมืองการปกครอง

การจัดการศึกษาควรเป็นการปลูกฝังการดำรงชีวิตในระบอบประชาธิปไตยผ่านหลักสูตรและกระบวนการเรียนการสอนในทุกๆระดับ/ประเภททั้งในและนอกสถานศึกษา ไม่เป็นผู้หลงกระแสและถูกชักจูงได้ง่ายโดยชาติวิจรรณญาณและการเป็นตัวของตัวเอง การให้ความสำคัญต่อการกระจายอำนาจให้แก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เอกชน ชุมชน และสถาบันสังคมในการจัดการศึกษาอย่างจริงจังโดยปราศจากเงื่อนไขที่เป็นอุปสรรคทั้งมวล รวมทั้งคำนึงถึงสิทธิมนุษยชน ความเสมอภาค และความเท่าเทียมของเพศ วัย ชาติพันธุ์ ประชาชนในพื้นที่ชายแดนและรอยต่อ ทั่วมวล

ด้านประชากร

การจัดการศึกษา ควรให้ความสำคัญกับกลุ่มสตรี ผู้สูงวัย ที่จะมีมากขึ้น จากการที่ประชากรวัยเรียนลดลง จึงเป็นโอกาส ที่ควรหันมามุ่งเน้น “คุณภาพ” ให้มากขึ้น ทั้งคุณภาพครู คุณภาพผู้เรียน และคุณภาพของระบบการจัดการศึกษาซึ่งหมายถึงประสิทธิภาพและประสิทธิผลในการบริหารจัดการ เพื่อให้ “คนไทย” เป็นคนคุณภาพและศูนย์กลางการพัฒนา เพื่อนำไปสู่การพัฒนาประเทศได้อย่าง แท้จริง นอกจากนี้ ควรให้ความสำคัญกับการเตรียมหลักสูตรและกระบวนการเรียนการสอนสำหรับกลุ่มคนย้ายถิ่น แรงงานข้ามชาติ

๓. ภาพอนาคตประเทศไทย เป็นภาพอนาคตทั้งที่พึงประสงค์ และไม่พึงประสงค์ ที่ครอบคลุม ๓ ประเด็นหลัก คือ ๑) บริบท ๒) คนไทย และ ๓) การศึกษาไทย กล่าวคือ

๓.๑ บริบท ด้านสังคม ด้านเศรษฐกิจ ด้านสิ่งแวดล้อมและพลังงาน ด้านวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยีและนวัตกรรม ด้านการเมืองการปกครอง และด้านประชากร ดังนี้

๑) บริบทที่พึงประสงค์ ครอบครัวอบอุ่น ชุมชนเข้มแข็ง สังคมปลอดภัย มีความเอื้ออาทร รักใคร่กลมเกลียว ประเทศมีความสามารถในการแข่งขัน เศรษฐกิจมั่นคง ประชาชนมีรายได้อย่างทั่วถึง สิ่งแวดล้อมและพลังงานได้รับการปกป้องและพัฒนามากขึ้น มีการปลูกจิตสำนึกและตระหนักถึงคุณค่าของสิ่งแวดล้อมและพลังงานผ่านกระบวนการเรียนรู้ทั้งในระบบ นอกกระบบและตามอัธยาศัย ทำให้ประเทศไทยเป็นศูนย์กลางพลังงานในภูมิภาค เกิดการวิจัยและพัฒนาองค์ความรู้เพื่อเพิ่มพูนความเจริญก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยี ก่อให้เกิดนวัตกรรมมากขึ้น ประชาชนเข้าถึงวิทยาศาสตร์ และเทคโนโลยีมากขึ้น ด้วยนโยบายการส่งเสริมและระบบการผลิตและพัฒนาจากรัฐ ขณะที่เกิดความร่วมมือระหว่างประเทศและภูมิภาคมากขึ้น ผู้นำทางการเมือง/ผู้บริหารเป็นผู้มีคุณธรรมและเป็นต้นแบบที่ดีแก่ผู้เรียนและเยาวชน มีธรรมาภิบาลทางการเมือง ประชาชนเรียนรู้และปฏิบัติตามระบอบประชาธิปไตย ที่ถูกต้อง ชุมชน เอกชนและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเข้ามามีส่วนร่วมทางการศึกษามากกว่าอดีตที่ผ่านมาและมีความชัดเจนมากขึ้น และจัดการศึกษาแทนรัฐ สำหรับประชากรที่ลดลงส่งผลให้เกิดการลงทุนด้านคุณภาพการศึกษาได้เพิ่มขึ้น ผู้สูงวัยที่เพิ่มขึ้นส่งผลให้สังคมไทยเป็นสังคม ภูมิปัญญา และสังคมได้รับประโยชน์จากประสบการณ์ของผู้สูงอายุเพิ่มขึ้น

๒) บริบทที่ไม่พึงประสงค์ สังคมไทยเป็นสังคมที่ ครอบครัวแตกแยก ชุมชนไม่เข้มแข็ง การพัฒนาไม่ยั่งยืนขาดภูมิคุ้มกันทางเศรษฐกิจและสังคม มีความอ่อนแอ ประชาชนตกงาน รายได้ต่ำกว่ารายจ่าย ช่องว่างระหว่างคนรวยและคนจนมากขึ้น ขาดการใช้ ปัญญาและความรู้เป็นฐานในการดำเนินชีวิต ประเทศชาติขาดความสามารถในการแข่งขันกับนานาชาติ สิ่งแวดล้อมและพลังงานเสื่อมโทรม มลภาวะเป็นพิษ อุบัติภัยจากธรรมชาติรุนแรงมากขึ้น เกิดการขาดแคลนพลังงานมากขึ้นเรื่อยๆ ไม่มีการส่งเสริม/ไม่มีการเรียนรู้และปกป้อง

พัฒนาสิ่งแวดล้อมและพลังงาน ขาดการส่งเสริมด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี องค์ความรู้ด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีไม่เพียงพอทั้งเทคโนโลยีอุบัติใหม่และเทคโนโลยีผสมผสาน มีการนำวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีไปใช้ในทางที่ผิดส่งผลกระทบต่อประชาคมโลกอย่างร้ายแรง การก่อการร้ายข้ามชาติและก่อการร้ายในประเทศเป็นเหตุทำลายความมั่นคงของประเทศ เกิดความขัดแย้งและแตกแยกทางการเมือง ขาดธรรมาภิบาลทางการปกครอง องค์การปกครองส่วนท้องถิ่นขาดความเข้มแข็ง เป็นเครื่องมือทางการเมืองระดับชาติมากกว่าการพัฒนาท้องถิ่น ท้ายที่สุด ประชากรสูงอายุเพิ่มขึ้นทำให้เป็นภาระของรัฐและสังคม

๓.๒ ภาพอนาคตคนไทย ด้วยบริบททางการศึกษาค้นคว้าดังกล่าว ส่งผลต่อภาพอนาคตคนไทยที่พึงประสงค์และไม่พึงประสงค์ ดังนี้

๑) ภาพอนาคตคนไทยที่พึงประสงค์ คือ เป็นคนไทยที่มีความรับผิดชอบ มีคุณภาพ รู้จริง รู้ลึก รู้กว้าง รู้ภาษา รู้เทคโนโลยี รู้รักษาสุขภาพและมีคุณธรรม มีความสมบูรณ์ทั้งทางด้านร่างกาย จิตใจ สติปัญญา อารมณ์ สังคม มีความรู้และทักษะ มีความสามารถในการคิดวิเคราะห์ มีความขยันหมั่นเพียร ซื่อสัตย์ สุจริต มีวินัย อดทนและมุ่งมั่นในการทำงาน มีความสามัคคี รักใคร่กลมเกลียว เอื้ออาทรและเกื้อกูลกันและกัน ดำรงตนตามครรลองของศาสนา รู้จักแสวงหาความรู้และรักการเรียนรู้ตลอดชีวิต มีความสามารถในการจัดการตนเองและปรับตัวในการดำเนินชีวิตในยุคโลกาภิวัตน์

๒) ภาพอนาคตคนไทยที่ไม่พึงประสงค์ คือ เป็นคนไทยที่มีร่างกายอ่อนแอ จิตใจไม่มั่นคง ขาดความรับผิดชอบ ขาดวิจารณญาณและการคิดวิเคราะห์บนฐานของวิทยาศาสตร์ เชื่อง่าย ง่าย หลงกระแส อารมณ์ไม่มั่นคงขาดสติ ขาดความสามัคคี นิยมความรุนแรง เห็นแก่ตัวขาดจิตสาธารณะ มีความรู้ผิวเผิน ไม่รู้จริงไม่รู้จักกว้าง ไม่รักการอ่าน ขาดทักษะอาชีพ ไม่สามารถแก้ปัญหาและจัดการชีวิตตนเองได้อย่างมีประสิทธิภาพ

๓.๓ ภาพอนาคตการศึกษาไทย ภายใต้บริบท และคนไทยที่พึงประสงค์ และไม่พึงประสงค์ ภาพอนาคตการศึกษาไทย ควรเป็นดังนี้

๑) ภาพอนาคตการศึกษาไทยที่พึงประสงค์ เป็นการศึกษาที่

- มุ่งพัฒนาปัจเจกบุคคลให้มีความรู้ ทักษะ สติปัญญา ความฉลาดทางอารมณ์ การปรับตัวเพื่ออยู่ร่วมในสังคมได้อย่างมีความสุข คำนึงถึงความแตกต่างระหว่างบุคคลตามความถนัด เพื่อให้เกิดความชำนาญ การมีทักษะชีวิต และมีภูมิคุ้มกัน ดำรงตนเป็นพลเมืองและพลโลกที่ดี
- มุ่งเน้นการพัฒนามันสมองและสติปัญญาของมนุษย์ตั้งแต่อนุวัยเรียนจนกระทั่งถึงอุดมศึกษา เรื่อยไปจนถึงวัยผู้สูงอายุ เพื่อให้ปัญญาเป็นเครื่องมือในการพัฒนาตน สร้างโอกาสและเพิ่มมูลค่าของชีวิต สังคมและประเทศชาติ

- ส่งเสริมสุขภาพกาย สุขภาพจิต สุขภาพสมองและสติปัญญา ควบคู่กับสภาวะแห่งคุณธรรม จริยธรรม ที่มีความสมบูรณ์อย่างเป็นองค์รวม
- ส่งเสริมให้เกิดการเรียนรู้ด้วยกระบวนการวิจัยอย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต ทุกเพศวัย มีการใช้เทคโนโลยี นวัตกรรม เป็นเครื่องมือแสวงหาความรู้/การเรียนรู้ได้อย่างรู้เท่าทัน
- ส่งเสริมสิทธิ เสรีภาพ และความเป็นมนุษย์ที่สามารถดำรงชีวิตอยู่ในโลกของการแข่งขันได้อย่างรู้เท่าทันและมีความสุข
- ก่อให้เกิดความเข้าใจตนเองเข้าใจผู้อื่น มีจิตอาสา จิตสาธารณะ ส่งเสริมการใช้ปัญญาอย่างมีเหตุผล ส่งเสริมความสามัคคีปรองดองในสังคม ช่วยขจัดความเกลียดชัง ความขัดแย้งเอารัดเอาเปรียบในสังคม ทำให้คนมีความเป็นมนุษย์และมีจิตใจสูง
- ส่งเสริมความเป็นผู้มีคุณธรรม ทั้งคุณธรรมจากศาสนาและคุณธรรมทางสังคม โดยเน้นนี้ หลักสูตร กระบวนการเรียนการสอน และการประเมินผลจะต้องเน้นทั้งความรู้และคุณธรรมควบคู่ไปด้วยกันอย่างบูรณาการ ดังเช่นที่ผ่านมาอย่างต่อเนื่องและเป็นไปอย่างเข้มข้น
- ส่งเสริมการอนุรักษ์และพัฒนาศิลปวัฒนธรรม ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่ผ่านกระบวนการเรียนรู้อย่างเป็นระบบทั้งในระบบนอกระบบและตามอัธยาศัย
- เป็นกลไกก่อให้เกิดความเจริญก้าวหน้าและการพัฒนาประเทศอย่างยั่งยืน
- เปิดโอกาสให้ชนทุกหมู่เหล่า ทุกเพศวัย และคนชายขอบ ทุกเชื้อชาติ ทุกศาสนา ได้ศึกษาในทุกสถานที่ทุกเวลาทุกโอกาสอย่างเท่าเทียมและเป็นไปอย่างมีคุณภาพ เป็นการศึกษาที่เอื้อต่อคนทุกคนทั้งสังคม
- มีการใช้เทคโนโลยีเพื่อการศึกษาเป็นช่องทางการเรียนรู้และการแสวงหาความรู้อย่างทั่วถึง ผู้เรียนทุกเพศวัยสามารถเข้าถึงเทคโนโลยีได้ทุกสถานที่ ทุกเวลา ทุกโอกาส รวดเร็ว ฉับพลันทันทีด้วยเทคโนโลยีอุบัติใหม่ที่ได้รับการพัฒนาต่อเนื่องตลอดเวลา
- สถานศึกษามีการแข่งขันกันเชิงคุณภาพมากยิ่งขึ้นเพื่อสนองและรองรับความต้องการการพัฒนาทางเศรษฐกิจ/สังคม ในยุคเศรษฐกิจ-สังคมฐานความรู้

- บทบาทการจัดการศึกษาของรัฐลดลง และบทบาทขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เอกชน และสถาบันสังคมเพิ่มมากขึ้น

๒) ภาพอนาคตการศึกษาไทยที่ไม่พึงประสงค์ เป็น “การศึกษาจำแลง” ที่

- มุ่งให้ผู้เรียนเป็นคนเก่งแต่ไร้คุณธรรมและสำนึกรับผิดชอบทั้งต่อตนเอง ครอบครัว สังคม และประเทศชาติ มุ่งประกาศนียบัตรและปริญญามากกว่าเนื้อหาความรู้
- กระบวนการเรียนการสอนที่เน้นเนื้อหาวิชามากกว่าการคิดวิเคราะห์หรืออย่างมีเหตุผลบนพื้นฐานของกระบวนการวิทยาศาสตร์
- แบ่งผู้เรียนเป็น ๒ กลุ่ม กลุ่มสติปัญญาเลิศและกลุ่มไร้สติปัญญาที่เป็นกลุ่มใหญ่ในสังคม เด็กด้อยโอกาสยากจนคนพิการ ใต้รับการศึกษามากกว่าเด็กปัญญาเลิศบางส่วนถูกกดให้เป็นเด็กปัญญาปกติด้วยกระบวนการทางการศึกษาที่ไร้ประสิทธิภาพ
- นโยบายทางการศึกษาเปลี่ยนแปลงบ่อยจากการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองและการบริหาร ไม่สามารถนำไปสู่การปฏิบัติได้อย่างมีประสิทธิภาพ และเป็นรูปธรรม
- องค์กร หน่วยงานสถานศึกษาที่รับผิดชอบการศึกษาและที่เกี่ยวข้องไม่ตระหนักและดำเนินการตามบทบาทอำนาจหน้าที่ ฝ่ายบริหารและการจัดการศึกษาไม่นำพาต่อผลการทดสอบ/การประเมินคุณภาพและรับรองมาตรฐานการศึกษา เพื่อนำเป็นข้อมูลในการปรับปรุงพัฒนา
- ผู้บริหารทั้งระดับนโยบายและระดับปฏิบัติขาดภาวะผู้นำและธรรมาภิบาลทางการศึกษา ทั้งด้านความซื่อสัตย์ คุณธรรมความโปร่งใส ความรับผิดชอบที่ตรวจสอบได้ ไม่ตระหนักในหน้าที่ความรับผิดชอบ ไม่เป็นต้นแบบที่ดีของเด็กและเยาวชน เห็นแก่ประโยชน์ส่วนตนและหมู่พวกมากกว่าส่วนรวมไม่ให้ความสำคัญกับการแก้ปัญหาและพัฒนาการศึกษาอย่างจริงจัง
- ครู คณาจารย์ และบุคลากรทางการศึกษาขาดวิสัยทัศน์ความรู้ความสามารถ ทักษะในการสอน ขาดความรักศรัทธาและความเชื่อมั่นในวิชาชีพ ไม่สนใจการเรียนรู้และแสวงหาความรู้เพื่อการพัฒนาตนและงานเพื่อการพัฒนาผู้เรียน คณาจารย์ขาดการรับรู้และตระหนักของปัญหาสังคมและร่วมเสนอแนะหรือแก้ไขปัญหตามบทบาทหน้าที่ความรับผิดชอบ และวิชาชีพ

- สังคมและประชาชนไม่ให้ความสำคัญและไม่เข้ามามีส่วนร่วมและสนับสนุนการศึกษา รัฐยังคงรับภาระและจัดการศึกษามากกว่าภาคเอกชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและสถาบันสังคมอื่นๆ
- ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนยังคงตกต่ำไม่ว่าจะประเมินด้วยวิธีใดและหน่วยงานใดทั้งองค์กรในประเทศและองค์กรนานาชาติที่เกี่ยวข้อง
- ความสามารถทางการศึกษาล้าหลังและอยู่อันดับท้ายๆเมื่อเปรียบเทียบกับนานาชาติ อันเนื่องมาจากประสิทธิภาพทางการบริหารจัดการ ทั้งด้านวิชาการ งบประมาณ และบุคลากร
- ภาพสุดท้ายผู้เรียน “สมองกลวง” ไม่มีความรู้ ทักษะ เจตคติตามวัตถุประสงค์ของหลักสูตร ขาดการคิดริเริ่มสร้างสรรค์ไม่รักการเรียนรู้และแสวงหาความรู้ ไม่รู้จริงไม่รู้กว้าง ทำตัวไร้สาระและไม่มีแก่นสาร ไม่สามารถนำความรู้ไปใช้พัฒนาและจัดการตนเองได้ ขาดการคิดวิเคราะห์หรืออย่างมีเหตุผลบนพื้นฐานทางวิทยาศาสตร์

๓.๔ โอกาส และอุปสรรคที่อาจเกิดขึ้น

๓.๔.๑ โอกาส

๑) กระแสการให้ความสำคัญต่อการศึกษาและการเรียนรู้ตลอดชีวิต เป็นโอกาสในการพัฒนาการศึกษาเพิ่มขึ้น ๒) เศรษฐกิจมีความมั่นคง ส่วนหนึ่งเป็นผลจากการเคลื่อนตัวของเศรษฐกิจมาสู่เอเชียเช่น จีน อินเดีย รัสเซีย และเวียดนาม ส่งผลให้ประเทศไทยเกิดการตื่นตัวและปรับตัวรองรับการพัฒนาและสร้างความสามารถในการแข่งขัน เป็นโอกาสที่การศึกษาจะได้รับความสำคัญมากขึ้นทั้งจากนโยบายรัฐ งบประมาณและการลงทุน เพื่อสนองความต้องการกำลังคนคุณภาพเพื่อการพัฒนา ๓) ความเจริญก้าวหน้าทางด้านวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยี และนวัตกรรม เป็นช่องทางการเรียนรู้และแสวงหาความรู้ของประชาชนและผู้เรียนให้เกิดการเรียนรู้ตลอดชีวิตทั่วทั้งสังคม เป็นแรงผลักดันให้เกิดการเห็นความสำคัญการพัฒนาการศึกษามากยิ่งขึ้น ๔) จากการที่ประชากรวัยเรียนลดลง ส่งผลให้รัฐมีโอกาสเพิ่มงบประมาณเพื่อพัฒนาคุณภาพการศึกษาได้มากขึ้น และ ๕) ภาวะวิกฤติทางเศรษฐกิจ สิ่งแวดล้อม เป็นพิษ ภาวะโลกร้อน การขาดแคลนน้ำและพลังงาน เป็นต้น ก่อให้เกิดการตื่นตัวระแวดระวังและวางแผนป้องกัน ส่งผลต่อการให้ความสำคัญต่อการศึกษาและการเรียนรู้ของมนุษย์และประชาคมโลกมากขึ้นเพื่อเป็นเครื่องมือและกลไกการจัดการภาวะวิกฤติต่างๆดังกล่าว

๓.๔.๒ อุปสรรค

อย่างไรก็ตาม แม้ว่าอนาคตประเทศไทยจะมีโอกาสดี ๆ จากกระแสโลกดังกล่าวข้างต้น แต่ก็อาจพบอุปสรรค ดังนี้ ๑) ความไม่มั่นคงทางการเมือง ส่งผลให้นโยบายทางการศึกษาไม่ต่อเนื่องและไม่ยั่งยืน ๒) รัฐบาลให้ความสำคัญต่อศึกษาน้อยกว่า

ด้านอื่นๆ ๓) ประชาชน/พ่อแม่ผู้ปกครองให้ความสำคัญต่อปากท้องมากกว่าการศึกษา ๔) ภาวะวิกฤติทางเศรษฐกิจที่อาจเกิดขึ้นอีกในอนาคต จะส่งผลต่อการสนับสนุนงบประมาณเพื่อการศึกษาของประเทศของรัฐ และเงินทุนในการส่งเสริมการศึกษาแก่บุตรหลานของพ่อแม่ผู้ปกครอง และ๕) อุปนิสัยต่างๆ ทั้งภัยธรรมชาติ สิ่งแวดล้อมที่รุนแรงเพิ่มมากขึ้น โรคระบาดอุบัติใหม่ ปัญหาชายแดนที่คุกรุ่นต่อเนื่อง ในแต่ละพื้นที่ เหล่านี้ ล้วนเป็นอุปสรรคให้การพัฒนาการศึกษาแต่ละภูมิภาคชะงักงัน และไม่ราบรื่น

๔. ข้อเสนอเพื่อพัฒนาการศึกษาไทย

เพื่อให้เกิดการพัฒนาการศึกษาไทยใน ๑๐ -๒๐ ปีข้างหน้า เพื่อการพัฒนาคนไทยให้เป็นคนไทยที่พึงประสงค์ สามารถดำรงชีวิตอยู่ได้ในกระแสโลกาภิวัตน์ได้อย่างรู้เท่าทัน และยั่งยืน จึงควรปรับปรุงและพัฒนาการศึกษาทั้งระบบนับจากนี้เป็นต้นไป เพื่อให้การศึกษาเข้มแข็งในอีก ๑๐ - ๒๐ ปีข้างหน้า เป็นฐานการพัฒนาคนไทยและการพัฒนาประเทศอย่างยั่งยืนในที่สุด เป็น ๒ ระยะ ดังนี้

๔.๑ ระยะเร่งด่วน

๔.๑.๑ เร่งรัดการประเมินคุณภาพและมาตรฐานการศึกษาให้ครอบคลุมสถานศึกษาทุกแห่งให้แล้วเสร็จทุกระดับ/ประเภท และนำผลมาปรับปรุงทางการบริหารและการจัดการศึกษา ในแต่ละด้าน ที่รัฐบาล กระทรวงศึกษาธิการ และหน่วยงานที่รับผิดชอบ พึงตกลงร่วมกัน ทั้งด้านบุคลากร งบประมาณ และวิชาการ และการจัดโครงสร้างพื้นฐานเพื่อเอื้ออำนวยให้การศึกษาดำเนินไปได้อย่างมีคุณภาพ

๔.๑.๒ เร่งรัดการปฏิรูปการศึกษาโดยนำผลการประเมินตาม ๑) และผลการประเมินทางการบริหารและการจัดการศึกษาที่เกี่ยวข้อง มาพิจารณาร่วมกับผลกระทบ/สภาวะการณ์ทางเศรษฐกิจ สังคม การเมือง การปกครอง สิ่งแวดล้อมและพลังงาน วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี และประชากร ที่เปลี่ยนแปลงตลอดเวลา เพื่อยินยัดและพัฒนาอย่างยั่งยืนในกระแสโลกาภิวัตน์ โดยพิจารณาปรับปรุงทั้งระบบ ทั้งด้านปรัชญา แนวคิด จุดมุ่งหมาย หลักสูตร กระบวนการเรียนการสอน การประเมินผล ครู คณาจารย์ และบุคลากรทางการศึกษา และรูปแบบการจัดการศึกษาแนวใหม่ที่สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงในยุคโลกาภิวัตน์ได้อย่างทันท่วงที รวมทั้งให้ความสำคัญกับวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยี การวิจัยและพัฒนา เพื่อการเรียนรู้และสร้างองค์ความรู้ใหม่ ในฐานะของเครื่องมือในการเรียนรู้ มากกว่าการเน้นการสอนเนื้อหาวิชา

๔.๒ ระยะยาว

ปรับระบบการบริหารและการจัดการศึกษา จากการศึกษาที่เป็นหน้าที่ของรัฐแต่เพียงผู้เดียว โดย

๔.๒.๑ ระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน เปลี่ยนเป็นการศึกษาที่เป็นหน้าที่ของประชาชนที่มีรัฐเป็นผู้สนับสนุน โดยกระจายให้ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ชุมชน เอกชนและสถาบันทางสังคม เป็นผู้จัด ในลักษณะการจัดการศึกษาโดยใช้พื้นที่หรือชุมชนเป็นฐาน (area-based management / community – based management) โดยกระทรวงศึกษาธิการ กระทรวงมหาดไทย กระทรวงวัฒนธรรม กระทรวงพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ กระทรวงวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี สำนักงานประมาณ และกระทรวงการคลัง เป็นต้น ให้การสนับสนุนด้านงบประมาณ วิชาการ และโครงสร้างพื้นฐาน ตลอดจนการติดตามประเมินผลเพื่อสนับสนุนส่งเสริม และเป็นไปอย่างเข้มข้น

๔.๒.๒ สำหรับสถานศึกษาระดับอุดมศึกษา เปลี่ยนเป็นสถานศึกษาในกำกับรัฐ เพื่อเสริมสร้างศักยภาพความเข้มแข็งของการอุดมศึกษา และลดภาระงบประมาณของรัฐ ยกเว้นสถานศึกษาที่จัดตั้งเพื่อสนองความต้องการของท้องถิ่นและชุมชน ที่ยังคงต้องการความช่วยเหลือจากรัฐค่อนข้างมาก

รายการอ้างอิง

ภาษาไทย

เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์. *ภาพอนาคตและคุณลักษณะคนไทยที่พึงประสงค์*.

กรุงเทพมหานคร:

วี.ที.ซี. คอมมิวนิเคชั่น, ๒๕๔๖.

นิยม รัฐอมฤต. (๒๕๕๐). *การศึกษาสภาพปัจจุบัน ปัญหา และแนวโน้มบริบทการเปลี่ยนแปลงสังคมโลกและสังคมไทย ภายใต้กระแสโลกาภิวัตน์ ด้านการเมืองการปกครอง*. กรุงเทพฯ: สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา.

ปราโมทย์ ปราสาทกุล และอุมาภรณ์ ภัทรวาณิชย์. (๒๕๕๐). *การศึกษาสภาพปัจจุบัน ปัญหา และแนวโน้ม บริบทการเปลี่ยนแปลงสังคมโลกและสังคมไทย ภายใต้กระแสโลกาภิวัตน์ในด้านประชากร*. กรุงเทพฯ: สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา.

มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีพระจอมเกล้าและมหาวิทยาลัยเชียงใหม่. (๒๕๕๐). *การศึกษาสภาพปัจจุบัน ปัญหา และแนวโน้มบริบทการเปลี่ยนแปลงสังคมโลกและสังคมไทย ภายใต้กระแสโลกาภิวัตน์ในด้านสิ่งแวดล้อมและพลังงาน*. กรุงเทพฯ: สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา.

วรารกรณ์ สามโกเศศ. *รับมือกับโลกก้าวกระโดด*. มติชนรายวัน ๒๖ มิถุนายน ๒๕๕๑.

----- *ภาพการศึกษาไทยในอนาคต ๑๐ - ๒๐ ปี*. (บรรยาย) วันที่ ๒๒ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๑ ณ สถาบันวิจัยจุฬาภรณ์ ๒๕๕๐.

วิจิตร ศรีสอ้าน. (๒๕๕๑). *การบริหารและการจัดการศึกษาไทยในอนาคต*. (บรรยาย) วันที่ ๑๙ สิงหาคม ๒๕๕๑; วันที่ ๗ กันยายน ๒๕๕๑.

สถาบันส่งเสริมการสอนวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี. (๒๕๕๐). *มองคุณภาพการศึกษา
ตะวันออก จากการประเมินผลนักเรียนนานาชาติ*. กรุงเทพฯ: เซเว่น พรินติ้ง กรุ๊ป
จำกัด.

สุวรรณณี คำมั่น. (๒๕๕๐). *การศึกษาสภาพปัจจุบัน ปัญหา และแนวโน้มบริบทสังคมโลก
และสังคมไทย ภายใต้กระแสโลกาภิวัตน์ในด้านเศรษฐกิจและลักษณะของการ
ผลิตและการบริการ*. กรุงเทพฯ: สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา.

สำนักงานพัฒนาวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งชาติ. (๒๕๕๐). *การศึกษาสภาพปัจจุบัน
ปัญหา และแนวโน้มบริบทสังคมโลกและสังคมไทย ภายใต้กระแสโลกาภิวัตน์ใน
ด้านวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยีและนวัตกรรม*. กรุงเทพฯ: สำนักงานเลขาธิการสภา
การศึกษา.

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (๒๕๕๑). *วิสัยทัศน์ประเทศไทย
ไทยสู่ปี ๒๕๗๐*.

----- (๒๕๕๑). *แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ ๑๐ (พ.ศ. ๒๕๕๐ -
๒๕๕๔)* กรุงเทพมหานคร: วิ.เจ.พรินติ้ง.

สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา. (๒๕๕๑). *กรอบทิศทางการพัฒนาการศึกษาในช่วง
แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ ๑๐ (พ.ศ.๒๕๕๐ - ๒๕๕๔) ที่
สอดคล้องกับแผนการศึกษาแห่งชาติ (พ.ศ. ๒๕๔๕ - ๒๕๕๙)*. กรุงเทพมหานคร:
โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

----- (๒๕๕๐). *รายงานการระดมความคิดเห็นภาพการศึกษาไทยในอนาคต ๑๐ - ๒๐ ปี*.
เมื่อวันที่ ๒๒ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๑ ณ สถาบันวิจัยจุฬาภรณ์.

----- (๒๕๕๑). *ยุทธศาสตร์และมาตรการในการนำประเทศไทยเข้าสู่สังคม - เศรษฐกิจ
ฐานความรู้*. กรุงเทพมหานคร: ภาพพิมพ์.

----- (๒๕๔๙). *รายงานการประชุมคณะกรรมการสภาการศึกษาจัดทำภาพอนาคต
การศึกษาไทย ๑๐ - ๒๐ ปี ครั้งที่ ๑ - ๓ เดือน มกราคม - กรกฎาคม ๒๕๔๙*.
(เอกสารอัดสำเนา)

----- (๒๕๕๐). *รายงานการวิจัย ผลกระทบโลกาภิวัตน์ต่อการจัดการศึกษาไทย ใน ๕
ปี ข้างหน้า*. กรุงเทพมหานคร: ออฟเซท เพรส.

ภาษาอังกฤษ

Bashir, Sajitha. **Trends in International Trends in Higher Education: Implication and
Options for Developing Countries**. The World Bank, 2007.

Cetron, Marwis J. and Owen Davis. **๕๕ Trends Shaping Tomorrow's World**. WFS,
2008. <http://www.wfs.org>

Economist Intelligence Unit. **Foresight 2020 Economic, Industry and corporate
Trends**.

- Enderson, Elizabeth Hass. **The Definitive Drucker**. New York: McGraw-Hill, 2007.
- Engardio, Pete. Chindia. **How China and India are Revolutionizing Global Business**.
New York: McGraw-Hill, 2006.
- Enriquez, Juan. **As the Future Catch You: how genomics and other forces are
changing your life, work, health, and wealth**. New York: Crown Publisher,
2003.
- Fishman, Ted C. **China.Inc**. New York: Simon & Schuster, 2006.
- Friedman, Thomas L. **The World Is Flat**. New York: Farrar, Straus and Giroux, 2007.
- Horton, Averil. **A Model for a Successful Foresight Process**. <http://www.alphaomega.co.uk>